

مجموعه مقالات

اخلاق اطلاعات و فضای مجازی

رافائل کاپورو و دیگران

Rafael Capurro

گزینش و ترجمه: دکتر محمد خندان

اخلاق اطلاعات^۱

رافائل کاپورو

چکیده: این مقاله با تأکید بر شکلِ تکنولوژیکِ اطلاعات و ارتباطات، پس‌زمینهٔ تاریخی و توسعهٔ مفهومی پرسش‌های اخلاقی و مسائل روش‌شناختی و علمیِ ناظر به اخلاق اطلاعات را به بحث می‌گذارد. موضوعات کلاسیک در اخلاق اطلاعات عبارتند از: حریم خصوصی، هویت، اعتماد، عدالت، مالکیت فکری، جنگ مجازی، جامعهٔ نظارتی، انتحال، سانسور، مسائل جنسیتی، و اضافه‌بار اطلاعاتی. از طریق بررسی و ارزشیابی اخلاقی این موضوعات است که می‌توان شرایط اجتماعی مناسب برای زندگی در عصر اطلاعات را تدارک دید.

پس‌زمینهٔ تاریخی

اخلاق اطلاعات در مقام یک رشتهٔ فلسفی که به کردار^۲‌های نیک و بد در ارتباطات انسانی می‌پردازد، سابقه‌ای طولانی دارد که در سنت غربی به مسئلهٔ آزادی گفتار^۳ (پاریسیا^۴) در دولت شهر^۵ یونانی برمی‌گردد که مشخصاً با نقادی سوفسطائیان و سقراط از خُلقیات^۶، اصول، و مفاهیم اساسی ارتباطات در همهٔ

1. Published in: Byron Kaldis (ed.): Encyclopedia of Philosophy and the Social Sciences, Sage Publ. 2013, Vol. 1, 471-473.

2. practice 3. freedom of speech 4. παρρησία: parrhesia

5. πόλις: polis 6. mores

ابعاد عملی و نظری آن مرتبط است. پرسش افلاطون از لوگوس نوشتار^۱ و تحلیل دقیق ارسطو از کاربردهای زبان و نظریهٔ خطابه^۲، او، طلیعهٔ تفکر اخلاقی دربارهٔ سوگیری^۳های شایع و ساختارهای قدرت در ارتباطات است. اختراع ماشین چاپ توسط یوهانس گوتنبرگ^۴ در حدود سال ۱۴۵۰ و دین‌پیرایی^۵ که از آن سود بُرد، مشروعیت شیوه‌های تفسیر و کاربرد کتاب مقدس توسط کلیسای کاتولیک روم را به چالش کشید، گرچه به‌طور ضمنی هر نوع انحصار دانش و تولید، ذخیره‌سازی، بازیابی، توزیع، و نقادی آن توسط هر عامل انسانی صاحب قدرت را نیز با چالش مواجه کرد. پرسش از کردارهای ارتباطی رایج در عصر پیشامدرن، در روشنگری و انتقادات آن از سانسور سیاسی و دینی به اوج خود رسید. آزادی مطبوعات^۶، تبدیل کتابخانه‌های خصوصی متعلق به اشراف و کلیسای کاتولیک به اموال عمومی، و چندین پروژهٔ دایره‌المعارف با هدف دسترسی انتقادی و گستردهٔ عموم مردم به دانش، برخی از نتایج عملی اخلاق اطلاعات در عصر مدرن بود. با اختراع کامپیوتر و استفادهٔ گسترده از اینترنت در دههٔ آخر قرن بیستم، اخلاق اطلاعات مورد توجه ویژه قرار گرفت. اصطلاحاتی مانند اخلاق کامپیوتر^۷ و سایبرنتیک رواج یافتند. از اواخر دههٔ ۱۹۹۰ اصطلاح اخلاق اطلاعات توسط نهادهای بین‌المللی مانند یونسکو مشخصاً در رابطه با جامعهٔ اطلاعاتی به کار رفته است. این روند در «اجلاس جهانی سران دربارهٔ جامعهٔ اطلاعاتی»^۸ در سال‌های ۲۰۰۳ و ۲۰۰۵ به اوج خود رسید.

اخلاق اطلاعات در مقام رشته‌ای دانشگاهی

اصطلاحات اخلاق اطلاعات و اخلاق کامپیوتر از اوایل دههٔ ۱۹۸۰ در حوزهٔ کتابداری و علم اطلاعات و علم کامپیوتر استعمال می‌شدند. در اواسط قرن بیستم، متخصصان علم کامپیوتر مانند نوربرت وینر^۹ (۱۸۹۴-۱۹۶۴) و یوزف ویزنباوم^{۱۰} (۱۹۲۳-۲۰۰۸)

1. written logos 2. rhetoric 3. bias 4. Johannes Gutenberg 5. Reformation
6. freedom of the press 7. computer ethics 8. World Summit on the Information Society
9. Norbert Wiener 10. Joseph Weizenbaum

با تأکید بر مسئولیت متخصصان این رشته، به طرح مسائل اخلاقی درباره تأثیر کامپیوترها بر جامعه پرداختند. در دهه ۱۹۹۰، واحدهای اخلاق کامپیوتر در برنامه‌های درسی دانشکده‌های علم کامپیوتر در ایالات متحده گنجانده شد. در دهه اول قرن جدید، جوامع حرفه‌ای و شبکه‌هایی مانند انجمن بین‌المللی اخلاق و تکنولوژی اطلاعات^۱، مرکز رایانش و مسئولیت اجتماعی (دانشگاه دی مونت فورت، انگلستان^۲)، و مرکز بین‌المللی اخلاق اطلاعات^۳ تأسیس شدند. متون فراوانی در این زمینه قابل احصاء است، از جمله مجلات و دستنامه‌های تخصصی و نیز چندین همایش بین‌المللی و منطقه‌ای.

دیدگاه‌های متفاوتی درباره مفهوم^۴ و مصداق^۵ یا معنا^۶ و مرجوع^۷ «اخلاق اطلاعات» وجود دارد. برخی از فیلسوفان تمرکز بر ارتباطات انسانی را نقد می‌کنند و خواهان توسیع مصداق آن هستند تا همه انواع موجودات را شامل شود. این دیدگاه در نهایت به متافیزیک اطلاعاتی^۸ - مسائل هستی‌شناسی و متفرعات آن - تبدیل می‌شود. در قطب دیگر این طیف، دیدگاه دیگری هست که اخلاق اطلاعات را صرفاً با ارتباطات انسانی، به ویژه ارتباطاتی که توسط تکنولوژی اطلاعات شکل گرفته است، مرتبط می‌داند. در این حالت، مفهوم اخلاق اطلاعات شامل رسانه‌های ارتباطی غیردیجیتال که امروزه همچنان مورد استفاده‌اند و یا در سایر ادوار تاریخی و سایر فرهنگ‌ها رواج داشتند، نمی‌شود. مفهوم اخلاق اطلاعات می‌تواند توسعه‌آلود بر انواع مختلف کاربردهای تکنولوژی اطلاعات باشد که از حوزه ارتباطات انسانی فراتر می‌روند. از دیدگاهی دیجیتال که متعاطی همه موجوداتی است که می‌توانند از قبیل دیجیتالی شدن قابل فهم شوند، اخلاق اطلاعات بر هستی‌شناسی اطلاعات^۹ مبتنی است و به کردارهای نیک «بودن-در-جهان»^{۱۰} در عصر دیجیتال اهتمام دارد.

1. International Society for Ethics and Information Technology

2. Centre for Computing and Social Responsibility (De Montfort University, UK)

3. International Center for Information Ethics

4. intension 5. extension 6. meaning 7. reference

8. informational metaphysics 9. information ontology 10. being-in-the-world

موضوعات مهم در اخلاق اطلاعات

رابطه بین تکنولوژی اطلاعات و کردارهای اخلاقی دوجانبه است. از یک سو، به تأثیر تکنولوژی اطلاعات بر کردارهای نیک و اصول آنها می‌پردازد، اما از سوی دیگر به تأمل اخلاقی درباره تکنولوژی اطلاعات اهتمام دارد که با توجه به چالش‌های اجتماعی جدید ناشی از تکنولوژی‌های جدید اطلاعات و ارتباطات، می‌تواند کمتر کنش‌پذیر [منفعل] و بیشتر کنشگر [فعال] باشد. در هر دو حالت، اخلاق اطلاعات وظیفه دارد درباره کردارهای نیک و اصول آنها با توجه به تکنولوژی اطلاعات دیجیتال یا سایر رسانه‌ها بحث کند.

اخلاق اطلاعات با مسائل توصیفی و انتقادی در فرهنگ‌ها و ادوار تاریخی مختلف سروکار دارد و از این طریق به پیدایش اخلاق اطلاعات میان‌فرهنگی^۱ منجر می‌شود. این امر مستلزم پرسش از کردارها و اصول کلی و جهان‌شمول^۲ است، گرچه تنها منحصر به این مسئله نیست. می‌توان در مورد اعلامیه‌های جهانی توافق داشت، گرچه تفسیر و کاربرد آنها می‌تواند بسته به سنت‌های فرهنگی متفاوت باشد. نمونه‌ای از گفتگوی میان‌فرهنگی در اخلاق اطلاعات، بحث درباره مفهوم حریم خصوصی از دو منظر غربی و بودایی است. اجماع عملی^۳ می‌تواند مبتنی بر دلایل مختلفی باشد که خود موضوع تحلیل و نقد در اخلاق اطلاعات است. گرچه نظریه‌های وظیفه‌گرا^۴ و فایده‌باور^۵ نقش عمده‌ای در اخلاق اطلاعات دارند، سایر نظریه‌ها از جمله نظریه‌های متأثر از هرمنوتیک، فلسفه تحلیلی، نظریه انتقادی، نظریه اجتماعی، مارکسیسم، پست‌مدرنیسم، و عقل‌انگاری انتقادی^۶ نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند.

موضوعات کلاسیک در اخلاق اطلاعات عبارتند از: حریم خصوصی، هویت، اعتماد، عدالت، مالکیت فکری، جنگ مجازی، جامعه نظارتی^۷، انتحال^۸، سانسور، مسائل جنسیتی^۹، و اضافه‌بار اطلاعاتی^{۱۰}. اخلاق اطلاعات به تأثیرات

1. intercultural information ethics	2. universal	3. practical consensus
4. deontological	5. utilitarian	6. critical rationalism
7. surveillance society		
8. plagiarism	9. gender issues	10. information overload

مادیِ تکنولوژیِ اطلاعات بر محیط‌زیست که پیامدِ زیاده‌های الکترونیکی و به‌ویژه صادرات آن به کشورهای جهان سوم است، می‌پردازد. به بررسی تأثیرات اقتصادی و سیاسی تکنولوژیِ اطلاعات نیز اهتمام دارد. تحلیل اخلاقی و ارزیابی انتقادی اقتصاد جهانیِ دیجیتال، علاوه بر مسائل مربوط به عدالت در دسترسی و استفاده از اینترنت، به ارتباط بین شفافیت، حریم خصوصی، و رازپوشی^۱ نیز مربوط می‌شود. تکنولوژیِ اطلاعات عموماً و شبکه‌های اجتماعی خصوصاً نقش مهمی در توسعهٔ سیاسی جوامع ایفا می‌کنند. آنها می‌توانند جنبش‌های رهایی‌بخش را تقویت کنند و شکل‌های جدیدی از مشارکت دموکراتیک بیافرینند، گرچه این امکان هم هست که در خدمت سرکوب و استثمار درآیند. چشم‌انداز یک جامعهٔ اطلاعاتی مردم‌محور، همه‌شمول، و توسعه‌گرا، آن‌گونه که توسط «اجلاس جهانی سران دربارهٔ جامعهٔ اطلاعاتی» اعلام شده است، موضوع بررسی و ارزشیابی اخلاقی است تا از این طریق شرایط اجتماعی مناسب برای اعتماد، امنیت، و شفافیت به وجود آید.

پیشرفت‌های جدید تکنولوژیک مانند هوش محیطی^۲، همزیستی انسان-ماشین^۳، علم نورو-الکترونیک، رایانش عاطفی^۴، واقعیت افزوده^۵، علم بیوالکترونیک، آیندهٔ اینترنت، رایانش ابری^۶، و رایانش کوانتومی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی اخلاق اطلاعات در آیندهٔ نزدیک هستند. بحث فلسفی بنیادین، به چشم‌اندازهای نظری و عملی آزادی انسان و خودشناسی او در عصر دیجیتال مربوط است. با توجه به مخاطرات و فرصت‌های ناشی از دستکاری و دگرگونی [انسان و جهان] که نتیجهٔ استفاده یا سوءاستفاده از تکنولوژی دیجیتال است، نمی‌توان این دو موضوع را از نسبت بین انسان و جهان و نیز نسبت بین حیات انسانی و ناهنسانی منفک کرد.

1. secrecy 2. ambient intelligence 3. human-machine symbiosis
4. affective computing 5. augmented reality 6. cloud computing